

2026-cı il: Müdafiə, təhlükəsizlik və iqtisadiyyatda canlanma

Nə üçün müdafiə və təhlükəsizlik birinci yerdədir?

Bu mərhələdə siyasi mənsubiyyətdən asılı olmayaraq Prezident İlham Əliyevin ətrafında hamılıqla dəmir yumruq kimi birləşmək 1993, 2003, 2013, 2020-2023-cü illərdəki qədər və hətta daha çox həyati əhəmiyyət kəsb edən bir milli missiyadır. Çünki:

Hazırda global mübarizə Baltikdən Qara dənizə qədər Şərqi Avropaya, Qara dənizdən Xəzərə qədər Cənubi Qafqaza, nəhayət, Xəzərin şərq hissəsində Mərkəzi Asiyaya nəzarət uğrunda geosiyasi savaşıdır. Bu 3 regiona nəzarət edən qüvvə Avrasiyaya nəzarət paketini əlində saxlayacaq. Cənubi Qafqaz bu zəncirin, Azərbaycan isə Cənubi Qafqazın açar ölkəsidir.

(ardı 9-cu səhifədə)

(əvvəli 1-ci səhifədə)

Qlobal ticarət zəncirləri qırılır, ona görə ki, qlobal güclər regional münaqişələrdə bir-birilə birbaşa və dolayısı ilə hərbi toqquşmalarda iştirak edirlər. Regional münaqişələr ona görə qaynar fazaya daxil olur ki, qlobal güclər arasında xammal və ticarət bazarları, texnoloji birincilik uğrunda savaş gedir. Belə miqyaslı savaşlarda ticarət yolları, nəqliyyat və enerji marşrutlarının da xüsusi maraq dairəsinə daxil olaraq qarşıdurma meydanına çevrilməsi ticarət mühərriklərinin sabit təkrarlanan hərəkəti, yəni qanunudur.

Təbii ki, nüvə erasının qlobal iqtisadi-ticarət savaşının hərbi meydanındakı davamı nüvə dövlətlərinin birbaşa toqquşması ilə deyil, strateji əhəmiyyətli regionlarda aparılır. Böyük güclərin regionlar uğrunda geosiyasi mübarizəsi isə məntiqi olaraq strateji coğrafi mövqeyə və resurslara malik kiçik və orta miqyaslı ölkələrə təsir uğrunda mübarizə ilə müşayiət olunur.

Nəticədə ticarət yolları, coğrafi mövqe və resurslar baxımından strateji əhəmiyyət kəsb edən kiçik və orta miqyaslı ölkələr üçün siyasi, hərbi və iqtisadi risklərin səviyyəsi artır.

Cənubi Qafqaz 3 mühüm göstəriciyə görə getdikcə sırtlasməkdə olan qlobal ticarət və geosiyasi savaşların təsir dairəsinə düşür.

Azərbaycan: Qlobal savaşın qaçılmaz enerji mənbəyi

Birinci göstərici, Azərbaycanın enerji bazarında tutduğu strateji mövqədən qaynaqlanır. Avropanın Rusiya ilə enerji ticarətini dayandırması fonunda strateji Azərbaycan-Avropa İttifaqı enerji tərəfdaşlığı çox ciddi geosiyasi əhəmiyyət kəsb edir. Hazırda Azərbaycan qazının interkonnekto­rlar vasitəsilə Şərqi Avropa bazarını təmin etməsi qlobal geosiyasi mübarizənin ən mühüm hədəflərindən biri olan Şərqi Avropanın enerji təhlükəsizliyinə əvəzsiz töhfə verir. Avropanın vəzkeçilməz enerji tərəfdaşı statusunu qazandırır. Bu status Azərbaycanı Şərqi Avropa uğrunda geosiyasi mübarizənin hədəfinə çevirir. Vəzkeçilməz enerji mənbəyi statusu bərpaolunan enerjinin istehsalı və nəqli üzrə planların icrası ilə daha da yüksək səviyyəyə qaldırılmaqdadır. Nəhayət, Azərbaycan Mərkəzi Asiyanın da enerji resurslarının nəqlində açar ölkə statusuna malikdir. Odur ki, bu statusun geosiyasi tərəfdaşları ilə əleyhdarları arasındakı ölüm-dirim savaşı istər-istəməz, ölkəmizi də sözləndən qarşıdurmaların hədəfinə çevirə bilər.

Azərbaycanın qlobal geosiyasi savaşın təsir dairəsinə və hədəfinə çevirən ikinci göstərici, nəqliyyat marşrutlarının yenidən cızılmasıdır.

Azərbaycanın cəsarətli söyləri nəticəsində Orta Dəhliz Avropa-Cənubi Qafqaz-Mərkəzi Asiya-Cin ticarətində əvəzolunmaz marşruta çevrilib. Hazırkı şərtlər daxilində Orta Dəhlizin tərəfdarları əleyhdarlarından güclü olduğu üçün marşruta qarşı sərt təhdidlər müşahidə olunmur. Ancaq hər şeyin müharibə meydanlarında həll olunduğu indiki geosiyasi şərtlər çəvikdir və sürətlə dəyişə bilər. Odur ki, Orta Dəhlizin əleyhdarlarının aktivləşməsi də gözlənilir.

Eyni fikirləri Şimal-Cənub nəqliyyat marşrutuna da şamil etmək olar. İndiki şərtlər daxilində Rusiyanın Hind okeanına çıxışını əngəlləmək niyyətində olan qüvvələr nəzəri və məntiqi olaraq Şimal-Cənub marşrutunun əleyhdarları sayıla bilər. İkinci Dünya müharibəsi gedişində bu marşrut ABŞ-Britaniya-SSRİ üçün nə qədər əvəzolunmaz əhəmiyyətə malik idi isə, indi də Rusiya üçün o qədər əhəmiyyətlidir. Məntiqi olaraq, Azərbaycan və İran Şimal-Cənub marşrutunun əleyhdarlarının hədəfinə gəlir. Ancaq Azərbaycanın Orta Dəhliz nəqliyyat və enerji dəhlizinin açar ölkəsi olması bizi Şimal-Cənub marşrutunun əleyhdarlarının hədəfindən yayındırır.

Üçüncü göstərici, geosiyasi mövqe ilə əlaqədirdir. 1. Cənubi Qafqazın və regionun açar ölkəsi olan Azərbaycanın Mərkəzi Asiyanın Avropaya çıxışında körpü rolunu oynayır; 2. Rusiya ilə İranın quru əlaqələri Azərbaycanı keçir; 3. Azərbaycan İran və Rusiya ilə həmsərhəddir.

Beləliklə, hər 3 göstərici qlobal savaş iştirakçıları üçün Azərbaycanı və Cənubi Qafqazı Avrasiya uğrunda mübarizənin əsas faktoruna çevirir.

Hazırda qlobal mübarizə Baltikdən Qara dənizə qədər Şərqi Avropaya, Qara dənizdən Xəzərə qədər Cənubi Qafqaza, nəhayət Xəzərin şərq hissəsində Mərkəzi Asiyaya nəzarət uğrunda kiçik geosiyasi savaşdır. Bu 3 regiona nəzarət edən qüvvə Avrasiyaya nəzarət paketini əlində saxlayacaq. Cənubi Qafqaz isə bu zəncirdə birleşdirici həlqə, Azərbaycan isə Cənubi Qafqazın açar ölkəsidir.

Odur ki, Azərbaycan Avrasiyaya nəzarətin “qızıl açarı”dır. Avrasiyaya nəzarət Azərbaycana nəzarətdən başlayır. Məhz bu səbəbdəndir ki, ölkəmizin coğrafiyası uğrunda mübarizə həmişə müşahidə olunub. Amma indi qlobal gərginliyin pik həddində bu mübarizənin də öz sortliyinin zirvəsinə çatması gözlənilir. Müdafiə və təhlükəsizliyin dövlətin və xalqın birinci vəzifəsinə çevrilməsi də elə bu səbəblərdən qaynaqlanır.

Ümumiyyətlə, hazırda Azərbaycan da daxil olmaqla, qarşıdurma zonalarına daxil olan və yaxud da münaqişələrin episentrinə yaxın, münaqişələrə siyasi, hərbi, iqtisadi təsir potensialına malik ölkələr üçün risklərin dairəsinə:

2026-cı il: Müdafiə, təhlükəsizlik və iqtisadiyyatda canlanma

- Çevrilşlər və çevrilş cəhdlərinin intensivləşməsi;
- Hərbi təhdidlər;
- Qlobal ticarətin məhdudlaşmasının təsiri ilə iqtisadi problemlər;
- Qlobal ticarət və valyuta savaşlarının təsiri ilə inflyasiyanın idxalı;
- İqtisadi-ticarət və inflyasiyanın təsiri altında sosial-iqtisadi problemlərin artması və s. v. i. daxildir.

Cənubi Qafqazın daxili siyasəti hədəfdə

Artıq 2025-ci ilin iyununda Ermanistanda Baqrat Qalstanyan adlı keşişin liderliyi ilə N.Paşinyanın “kriminal oligarxik ruhəniliyin sabitliyi pozmaq və hakimiyyəti zəbt etməyə dair genişmiqyaslı məkrli planı”nın qarşısı alındı. Hazırda Ermanistanda homin “kriminal oligarxik ruhəniliyin” təmizlənməsi prosesi gedir.

2025-ci ilin oktyabrında Gürcüstan hökuməti elan etdi ki, xarici xüsusi xidmətlərin dəstək verdiyi dövlət çevrilişinə cəhdin qarşısı alınıb və təşkilatçıları həbs edilib.

Gürcüstanda Prezident Administrasiyasına hücumlarla müşayiət olunan gərginliklərə paralel olaraq Azərbaycanda dövlət çevrilişinə cəhd və qarşısının alınması məsələsi gündəmə gəldi və araşdırma başlandı.

Hər 3 Cənubi Qafqaz ölkəsində dövlət çevrilişlərinə cəhdlərin arxasında hansı ölkələrin xüsusi xidmətlərinin dayandığı artıq ikinci dərəcəli məsələdir. Bizim üçün mühüm olanı odur ki, dövlət çevrilişləri Cənubi Qafqaz uğrunda mübarizənin bir aləti, mexanizmi olaraq işə salınıb. Təqribən 5 ay ərzində Cənubi Qafqazın 3 ölkəsinin hər birində dövlət çevrilişlərinə cəhdlər artıq təhlükəli bir tendensiya göstəricisidir.

Dövlət çevrilişləri və buna cəhdlər tendensiyası güclənir

Beynəlxalq tendensiyalar da göstərir ki, bu mexanizmin işə salınması təkcə Cənubi Qafqaz regionuna aid deyil. Bütün dünyada yenidən dövlət çevrilişlərinə cəhdlərin artım tendensiyası müşahidə olunmaqda, hətta ötən əsrin 50-60-cı illərinin səviyyəsinə çatmaqdadır.

ABŞ və SSRİ-nin “olum, ya qalım” savaşına girdiyi 1960-1970-ci illəri əhatə edən 20 il isə dövlət çevrilişləri (həmçinin cəhdlər) və qlobal təsirli regional müharibələrin kulminasiya dövrü oldu. Bu dövrdə orta hesabla, ildə 20 çevrilş və çevrilşə cəhd olub.

Dünya yenidən iki/qoxtəbblilik dövrünə daxil olduqca, regional müharibələr, dövlət çevrilşlərinin və buna cəhdlərin sayının yenidən artması müşahidə olunmaqdadır. Məsələn, University of Illinois Cline Center Coup d'Etat Project-ə görə, 2021-ci ildən etibarən dünyada hər il 14-16 çevrilş, çevrilş cəhdi və ya dövlət çevrilş planı qeyd olunur. Bu rəqəm 2008-2017-ci illərlə müqayisədə çox olsa da, 1960-70-ci illərin səviyyəsinə çatmayıb. Lakin 2025-ci il hələ bitməsə də, artım tendensiyası görünür.

Son 4-5 ildə bütün dünyada dövlət çevrilşlərinin artma tendensiyası fonunda 2025-ci ildə Cənubi Qafqazın 3 ölkəsində müşahidə olunmuş cəhdlər ümumi qlobal tendensiyanın regional təzahürü kimi görülməklə yanaşı, zaman və kəmiyyətcə müqayisə etsək, dövlət çevrilşlərinə cəhd baxımından Cənubi Qafqazı yalnız Afrika ilə müqayisə etmək olar. Belə ki, hələ başa çatmamış 2025-ci il Qvineya-Bissauda (26 noyabr, 2025) məqsədinə çatmış, Burkina Faso (aprel, 2025), Nigeriya (sentyabrın sonu-oktyabr, 2025) və Malidə isə dövlət çevrilşli və sui-qəsdlərə uğursuz cəhdlərlə müşahidə olunub. 2025-ci il ərzində bütün Afrikada 5 çevrilş və çevrilşə cəhd qeydə alınıbsa, Cənubi Qafqazda 3 belə hal müşahidə olunub. Afrikada 56, Cənubi Qafqazda isə cəmi 3 suveren dövlətin olduğunu nəzərə alsaq 5 dövlət Afrika dövlətlərinin 9%-i, 3 dövlət isə Cənubi Qafqazın 100%-ni təşkil edir. Nəticədə, biz bu təhdidin Cənubi Qafqaz üçün miqyasını görürük.

Təhlükəsizlik böhranı dövründə büdcə siyasəti

Təhlükəsizliklə bağlı belə geosiyasi böhran dövrlərində dövlətlərin büdcə siyasətində dəyişikliklər qaçılmazdır. İlk növbədə:

– *Müdafiə və təhlükəsizlik xərcləri prioritetləşdirilir: Buraya təhlükəsizliyi təmin edən qurumların şəxsi heyətlərinin maaşları, təlimi, səhiyyə xidməti, həmçinin silah və avadanlıqların saxlanması və alınması üçün vəsait ayrılması daxildir.*

• *Hərbi tədqiqatlara və inkişafa investisiyalar artırılır: Yeni texnologiyaların inkişafı üçün vəsait ayrılması hərbi qabiliyyətin artırılması və dövlətin rəqib dövlət üzərində texnoloji üstünlüyünü qoruyub saxlamaq bil-məsi, ən azı özünümüdafiə potensialını gücləndirməsi üçün vacibdir.*

• *İqtisadi təhlükəsizliyin təmin edilməsi üçün tədbirlər görülür: Güclü və sabit iqtisadiyyat milli təhlükəsizliyin ayrılmasından hissəsidir. Odur ki, ən mühüm iqtisadi aktivlərin qorunması, təchizat zəncirlərinin dayanıqlığının təmin edilməsi, ticarətin və investisiya axınlarının təmin edilməsi hökumətlərin əsas vəzifələridir.*

• *Kritik infrastrukturlara investisiya yatırmaq: Milli təhlükəsizlik üçün təhlükəsiz və dayanıqlı infrastruktur vacibdir. Buraya rəqəmsal infrastrukturun və digər kritik aktivlərin qorunması daxildir.*

• *Büdcədənkənar maliyyələşdirmə mexanizmlərindən istifadə olunur;*

• *Ehtiyat fondları yaradılır;*

• *Qısa müddət üçün prioritet olmayan sektorlardan resurslar yenidən bölüşdürülür;*

• *Təhlükəsizliyin təmin olunması üçün beynəlxalq əməkdaşlığı gücləndirir: Tərəfdaşlar və müttəfiqlərlə işləmək hərtərəfli iqtisadi təhlükəsizlik strategiyasının əsas elementidir.*

Hər bir ölkənin bu nəzəri yanaşmalardan hansılarına üstünlük verməsi isə yerli reallıqların nəzərə alınması və hökumətlərin siyasi baxışlarından asılıdır.

Azərbaycanın Türkiyə ilə hərbi müttəfiqliyə dair imzalandığı memorandum, Mərkəzi Asiya ölkələri ilə C5+Azərbaycan formatında təhlükəsizlik platformasında birləşməyə dair atılmış addımlar beynəlxalq müdafiəni gücləndirir.

Regionun iqtisadi və siyasi aspektlərdən aparıcı, birləşdirici və qoruyucu faktoru kimi ölkəmizin məntiqi olaraq bütövlükdə Cənubi Qafqaz ölkələrinin müstəqilliyi və hərbi təhlükəsizliyinin, regionda sülhün təmin olunmasında da bir liderlik missiyası var.

Həm də təkcə Cənubi Qafqazın deyil, Mərkəzi Asiyanın da iqtisadi müstəqilliyi və təhlükəsizliyində Azərbaycanın rolu və missiyası o qədər böyükdür ki, bizim müdafiə və təhlükəsizliklə bağlı xərclərimizin artması məntiqi və əsaslandırılmışdır.

“Gun and butter” prinsipi: silah çörək qədər vacibdir

Artan risklərin neytrallaşdırılması isə öz növbəsində maliyyə resurslarının əhəmiyyətli hissəsinin daxili təhlükəsizliyin qorunması və xarici müdaxilələrin qarşısının alınmasına yönəldilir. Sadə bir həqiqətdir ki, təhlükəsizlik mövcudluğun təməl prinsipi­dir! Odur ki, belə bir qlobal şərtlər daxilində dövlətlərin təhlükəsizlik üçün daha çox vəsait xərcləməsi məntiqidir və qaçılmaz zərurətdir.

“Gun and butter” – “Silah və yağ” (bizim dildə “silah və çörək” daha qavrayışlı səslənir) nəzəriyyəsi “təhdidlərin artdığı (qlobal gərginlik, qonşuların müharibə vəziyyətində olması və s.) və paralel olaraq ehtiyatların məhdudlaşdırılması” (neft ixracının azalması, idxal məhsullarının bahalaşması və s.) dövrlərdə istehsalın sərhədlərini müəyyənləşdirən bir formuladır. “Silah” hərbi müdafiə və təhlükəsizlik xərclərini, “yağ” (“çörək”) isə yollar, körpülər, səhiyyə, təhsil, kənd təsərrüfatı və s. iqtisadi xərclərin rəmzidir.

Mahiyyyət nədən ibarətdir? Nəzəri olaraq, cəmi iki məhsul – silah və yağ istehsal edən iqtisadiyyat götürdükdə birinin istehsalının artması, mütləq şəkildə o birinin istehsalının azalmasına səbəb olur. Məsələn, təhdidlərin azaldığı dövrlərdə belə bir iqtisadiyyat 900 qutu yağ və yalnız 20 tünfəng istehsal edərsə, təhdidlərin artdığı dövrlərdə bu nisbət silahın xeyrinə dəyişərkən, məsələn, 100 qutu yağ, 180 tünfəng olur.

Məsələn, 2008-ci il qlobal böhranı və resessiyalı dövrlərdə qeyri-strateji sub-sidiyalar, bəzi müdafiə xərcləri (böhrandan asılı olaraq) ixtisar olunaraq sosial-iqtisadi dəstək paketləri, işsizlik müavinətləri, vacib

sənaye sahələri (banklar, avtomobil) üçün yardımlar və iş yerlərinin yaradılması proqramlarına xərclənirdi.

Uzun müddət ikinci haldakı seçim qarşısında qalmaq, əlbəttə ki, təhlükəlidir. Şübhəsiz ki, çörək də silah qədər vacib təhlükəsizlik faktorudur. Bu sadə həqiqətə söykənərək hökumət üçün ən məntiqi seçim “bütövlükdə – hər iki istiqamətdə istehsalın tempini və əmək məhsuldarlığını artırmaq”dır. Bu variant “həm çörək, həm də silah” istehsalını artırmaq üçün şərtləri təmin edir. Bazar iqtisadiyyatı mexanizmlərinin sərbəst fəaliyyətinin təmin edilməsi isə bütün sahələrin investisiya ilə təmin olunmasına imkan verir. Məsələn, ikiqütblü dünya dövrünün ən sərt qarşıdurma dövründə - 1975-1991-ci illərdə, SSRİ və ABŞ “sürətlə silahlanma” siyasəti yürüdükdürlər. Bu həm də ABŞ-ın bazar iqtisadiyyatı ilə SSRİ-dəki dövlət plan iqtisadiyyatının yarışması idi. Planlı iqtisadiyyat bazarın tələblərinə çevik reaksiya verə bilmədiyi üçün bütün vəsait silah istehsalına yönəldildi və hökumət bu siyasəti dəyişə bilmədiyi üçün uzun müddət davam etdi. Nəticədə, SSRİ sosial-iqtisadi problemlər səbəbindən süqut etdi.

Liberal iqtisadiyyat tərəfdarı respublikacı R.Reyqan hökuməti də bir sıra sosial layihələri ixtisar etsə də, bazar iqtisadiyyatı mexanizmlərinin sərbəstləşdirilməsi sayəsində iqtisadiyyatın bütün əsas sahələrinin inkişafına təkan verməklə yanaşı, hərbi xərclər də təmin edə bildi.

“Reyqanomika” gəlir vergilərinin azaldılmasını, dövlət xərclərinə qənaəti, dövlətin müdaxiləsi və qiymət nəzarətinin azaldılmasını, rəğbət və innovasiyaların stimullaşdırılmasını, nəhayət, hətta ilkin mərhələdə bahalı pul siyasəti hesabına inflyasiyanın qarşısının alınmasını ehtiva edirdi.

R.Reyqanın bu yanaşması ABŞ üçün 4 istiqamətdə epoxal milli və qlobal siyasi və iqtisadi böhranları həll etdi: 1. ölkəni iqtisadi böhranların ən pisi sayılan “staqflyasiya”dan çıxardı, 2. iqtisadi sıçrayışı təmin etdi, 3. SSRİ ilə sürətlə silahlanma yarışından qalib çıxdı, 4. Kommunizm ideologiyasının süqutuna nail oldu.

Bazar iqtisadiyyatı və özəl sektorun inkişafı sayəsində R.Reyqanın hərbi xərcləri artırma siyasəti paralel olaraq iqtisadi effektivlikə nail oldu. Yeni silah istehsalına yönəldilən xərclər yan sahələrə də təsir edərək iqtisadiyyatın yenidən canlanmasında mühüm rol oynadı.

Beləliklə, R.Reyqan təcrübəsi göstərir ki, iqtisadi böhran və qlobal təhlükəsizliklə bağlı təhdidlərin artması fonunda müdafiə və təhlükəsizlik xərclərinin artırılması zərurəti yarandıqda, yəni “silah və çörək” dilemması yarandığı dövrlərdə a) xərcləri mümkün qədər hər iki sahənin inkişafına yönəltmək, b) bütövlükdə iqtisadiyyatda istehsal və əmək məhsuldarlığını artırmaq, c) silah istehsalından iqtisadi böyümə faktorunu kimi istifadə etmək, d) bazar iqtisadiyyatı mexanizmlərini daha da liberallaşdırmaq, inflyasiyaya nəzarətlə iqtisadi inkişafı tənzimləyən monetar siyasətin yürüdülməsi məqsəddəyügendir.

Təsədüfi deyil ki, 2026-cı il üçün dövlət büdcəsi əsas xərc maddələrinə əsasən “təhlükəsizlik və iqtisadi fəaliyyət büdcəsi” adlandırıla bilər. Belə ki, büdcənin xərclər bölməsində həminə görə 1-ci yerdə təqribən 8,8 milyard manatlıq müdafiə və təhlükəsizlik xərcləri (büdcənin 20,9%-i), ikinci yerdə isə təqribən 7,7 milyard manatlıq iqtisadi fəaliyyət üçün nəzərdə tutulmuş xərclər gəlir. İqtisadi fəaliyyət xərclərinə kənd təsərrüfatı üçün nəzərdə tutulmuş təqribən 1,1 milyard manatlıq xərclər də əlavə etsək, bütövlükdə iqtisadiyyata yönəlik xərclərin həcmi müdafiə və təhlükəsizliklə eyniləşmiş olur və büdcənin 17,6 milyardlıq hissəsini (büdcənin təqribən 42%-i) təşkil edir.

Yəni, büdcə milli təhlükəsizliyin iki təməl elementini – a) müdafiə və təhlükəsizlik, b) iqtisadi təhlükəsizlik komponentlərini əsas hədəflər kimi müəyyənləşdirir.

Azərbaycanın əsas ticarət tərəfdaşları olan Avropa ölkələri hərbi-müdafiə xərclərini artırmaq zərurəti ilə üzləşərək “Guns and butter” dilemmasını həll etmək məcburiyyəti qarşısındadır. Əsas ticarət tərəfdaşı və enerji sahəsində strateji tərəfdaş, Azərbaycan qazının mühüm ixrac bazarı kimi Avropa və Azərbaycanın təhlükə-

sizliyi də bir-birilə domino effekti ilə sıx bağlıdır.

Az qala hər gün Avropanın KİV-lərində hərbi xərcləri necə iqtisadi səmərəyə çevirmək yolları barədə müzakirələr aparılır. Avropa İttifaqında hərbi xərclərin dinamikası müdafiə və təhlükəsizliyin əsas yeri çıxdığını göstərir. Məsələn:

- 2024-cü ildə hərbi xərclər 343 milyard avro (2023-cü ildən 19% çox).
- 2025-ci il üçün proqnoz: 381 milyard avro (2024-cü ildən 11% çox).
- Hərbi xərclərin ÜDM-də payı: 2024-cü ildə 1,9%-ə çatıb, 2025-ci ildə 2,1%-ə çatacağı proqnozlaşdırılır və NATO-nun 2% hədəfinə yaxınlaşır.
- 2020-ci ildən bəri hərbi xərclərdə 60%-dən çox artım müşahidə olunur.

Avropa Birliyinin xarici siyasət rəhbəri Kaya Kallas “ bu, Avropanın müdafiə erası olmalıdır” deyir: “Avropa xalqımızın təhlükəsizliyini təmin etmək üçün müdafiəyə rekord məbləğdə pul xərcləyir və biz bununla kifayətlənməyəcəyik. Bu xoş bir şey deyil, ancaq vətəndaşlarımızın qorunması üçün vacibdir”.

Almaniya, Fransa, Niderland, Belçika, Xorvatiya, Polşa, Rumıniya, Baltıqyanı ölkələr çağırış sistemlərində islahat apararaq müdafiə və təhlükəsizlik mexanizmlərinin çəvikliyini artırır, könnüllülükə yanaşı, məcburi hərbi mükəlləfiyyət mexanizmlərinin yaradılması istiqamətində addımlar atırlar.

Belə ki, müdafiə və təhlükəsizlik artıq bütün dünyanın qaygısı, gündəlikdəki birinci məsələdir.

Bununla belə, dünyada yaranmış vəziyyətdə müdafiə və təhlükəsizliyin yaratdığı tələbləri iqtisadi fəaliyyətə çevirmək potensialı da var. Azərbaycanın müdafiə səmərəsinin həm də bir iqtisadi faktor olması, hərbi xərclərin məşğulluq və ixracə təkan verməsi də nəzərə alınmalıdır. Odur ki, dünyada hərbi təyinatlı məhsullara tələb artması fonunda Azərbaycanın müdafiə səmərəsinin gücləndirilməsi təhlükəsizliklə yanaşı, həm də iqtisadi səmərə götürülməsinə hesablanıb.

Qlobal təhlükəsizlik böhranı və yerli idarəetmə islahatları

Ancaq iqtisadi nəticələr yalnız büdcə xərclərinin miqyası ilə əldə olunmur. Az vəsaitlə yüksək nəticələrə nail olmaq həm də idarəçiliyin təkmilləşdirilməsini ehtiva edir.

Prezident İlham Əliyev noyabrın 12-də Naxçıvanın səlahiyyətli nümayəndəsini və bir sıra rayonların icra hakimiyyətlərinə təyin olunan başçıları qəbul zamanı məhz bu tapşırıqları verdi.

Prezidentin tapşırığı birinci məqam idarəçiliyin liberallaşdırılmasını, iqtisadiyyata ədalətliş müdaxilənin aradan qaldırılmasını nəzərdə tutur: “Vaxtilə belə hallar olub və bu qanunsuz tapşırıqları verən, qanunsuz varlanmanı özləri üçün əsas məqsəd hesab edən məmurlar bu gün məhkəmə qarşısında cavab verirlər. ... sağlamlaşdırma və təmizləmə siyasəti nəticəsində artıq əminəm ki, sizə heç kim qanunsuz tapşırıq verməyəcək”.

Prezidentin tapşırıqlarındakı ikinci məqam sahibkarlıq üçün əlverişli mühitin yaradılmasıdır ki, bu da liberallaşmanı, bazar prinsiplərinin tətbiqini nəzərdə tutur: “...yerlərdəki rəhbərlərdən də tələbim odur ki, iş yerlərinin yaradılmasına çalışsınlar, iş adamlarına şərait yaratsınlar”.

Şərait isə Prezidentin dediyi kimi, 1) məmurların vətəndaşa açıq olmasını, 2) iqtisadiyyata ədalətliş müdaxilənin qarşısının alınmasını, 3) sahibkarlar üçün əlverişli şərtlərin təmin olunmasını ehtiva edir.

Regionlar iqtisadi artım və sosial sabitlik mənbəyi kimi

Hazırda beynəlxalq ticarətin zəiflədiyi və çox böyük ehtimalla xarici iqtisadi əlaqələrin qarşısındakı problemlərin daha da dərinləşəcəyi səbəblə ölkə iqtisadiyyatının genişləndirilməsi üçün əsas istiqamət məhz regionlar ola bilər.

Azərbaycanın regionlarının isə böyük potensialı var. Azad olunmuş ərazilərdə infrastruktur quruculuğu genişləndikcə bu potensial daha da böyüyür. Bundan əlavə Orta Dəhlizin Araz və Zəngəzur seqmentlərinin perspektivi də dəhliz boyu regional iqtisadiyyata təkan verən faktordur.

Beləliklə, büdcədə müdafiə və təhlükəsizlik xərclərinə bərabər olan iqtisadi fəaliyyət xərcləri ilə yanaşı, Prezident sahibkarlıq fəaliyyəti üçün mühitin liberallaşdırılmasını da əsas tapşırıq kimi səsləndirdi.

Büdcə inflyasiyanın rəasional çərçivədə saxlanmasını və makroiqtisadi sabitliyin qorunmasını da vəd edir.

Bir məqam da xüsusi əhəmiyyət daşıyır: Azərbaycan müdafiə xərclərinin artırılmasını uzun müddət üçün nəzərdə tutmur. Hərbi xərclərin artımı qısamüddətli siyasətdir və 2026-2030-cu illərin inkişaf proqramına əsasən bu maddə üzrə xərclərin tədricən azalması, paralel ÜDM-in artım tempinin yüksəlməsi nəzərdə tutulur.

Bütün bunlar – büdcədə iqtisadi fəallıq və kənd təsərrüfatı üçün nəzərdə tutulmuş xərclər, idarəçiliyin liberallaşdırılması, iqtisadiyyata ədalətliş müdaxilələrin aradan qaldırılması, sahibkarlar üçün şərtlərin yaxşılaşdırılması, belə bir nəticə çıxarmağa əsas verir ki, növbəti ilin büdcə siyasətinin əsasını təşkil edən “həm təhlükəsizlik, həm də çörək” formulu gözlənilən nəticəni verəcək.

İbrahim MƏMMƏDOV, tarix üzrə fəlsəfə doktoru